

נר לשולחן שבת

דברים - שבת הזון

גליון 753 תשפ"א

העלון יוצא
לבין הזמנים
שוב נבקש:

אם אין קמה אין תורה!

תוקפו של רבינו המהר"י בן לב

הסכימו ממוני הקהל בסלוניקי שלא ילבש יהודי מבין עשרים ומעלה בגדים הנעשים מחוץ לעיר, אלא שהיו שהתרעמו על ההסכמה הזו, ופנו אל רבה של העיר הגאון המהר"י בן לב.

השיב המהר"י בן לב: אחר העיון בעניני ההסכמה הזאת ראה ראיתי בחולשת עיוני שהיא בטלה מכמה וכמה טעמים.

א. בעת תיקון ההסכמה לא היו בעיר כל הממונים, ודבר פשוט שאין כח בידם לתקן, שכיון שאחד הלך נתפרדה החבילה כולה.

ב. גם אם יש כח ורשות לממוני הקהילות לתקן תקנות, אין להם כח להעמיד אחרים במקומם, כפי שהיה בתקנה הזו.

ג. אין בידם לתקן תקנה כזו, שהיא רווח לחלק מהקהל והפסד לחלקם. אין בזה לא עניני מיסים ולא "מיגדר מילתא".

הרי כשתיקנו הסכמה זו אמרו שלא להכריזה בבתי כנסיות אלא בשווקים ובחוצות, כי ידעו שהרבה מהקהילות לא יקבלוה. ורבים מחשובי העיר אכן נתרעמו ואמרו כי יש בכח הממונים רק לתקן על העבירות-לייסר הרשעים, המזונות ותיקון בגדי המלך. וגם כי זו גזירה שאין הציבור יכולים לעמוד בה.

ד. הסכמה זו נעשתה מסיבות אישיות... ידוע ומפורסם שאחד הממונים קבע אותה כדי לקנטר ולהכעיס מקצת יחידי סגולה.

וכבר פסק "תרומת הדשן" בחכם שנידה לכבודו מחמת שנאה, שאינו נידוי, וכן פסק רבי אליהו מזרחי, הרא"ם, שאין ממש בהסכמה שנעשתה בקושטא, שלא ללמד חכמות חיצוניות לבני הקראים, ונודע שלא לשם שמים תיקנוה אלא להכעיס ולקנטר.

ואם לחשך אדם לומר שההסכמה הזו קיימת כיון שכבר נהגו בה עשרה חודשים, גם זה אינו, כיון שנהגו בהסכמה זו בטעות בחושבם שהם מחוייבים לקיימה, אבל אחר שנודע ונתברר על ידי חכמים מורי הוראה שהיא בטלה, פשוט שקבלתם והנהגתם היתה בטעות ואינם חייבים לקיימה.

(שו"ת מהר"י בן לב מ"ד)

"אחד עשרה ימים מחורב... כתב רש"י שהקב"ה מיהר את הדרך הזו ועשו אותה בשלושה ימים - למהר ביאתכם לארץ." (א' ב')

ביאר החת"ס את דברי רש"י בעומק: יום ט' באב הוא יום האבקות יעקב אבינו עם המלאך, שתוצאתה היתה "ותקע כך ירך יעקב". לכן לא רצה הקב"ה שיהיה היום הזה בתוך הימים שהמרגלים עוברים בארץ ישראל, כיון שהוא מועד לפורענות, לפיכך מיהר להובילם בשלושה ימים, כדי שתהא חזרת המרגלים ביום ח' באב, טרם נכנס ט' באב.

אם אכן לא היו מרשיעים היו מתקנים את ט' באב ובכך היה מתוקן כף יעקב, כפי שיהיה לעתיד לבוא, ככתוב בהמשך הפרשה אודות ההנהגה עם בני עשו עד "מדרך כף רגל" - עד שיתוקן הכף.

אלא שהם הפכו לרעה וקלקלו בדיבתם וקבעו בכיה לדורות. דבר זה נרמז בפסוק הבא "ויהי בארבעים שנה" שנעשה מזה ארבעים שנה!

(תורת משה")

"ואתן אותם ראשים עליכם" - כתב רש"י: "שתנהגו בהם כבוד". ואילו הרמב"ם כתב: "נצטוו הציבור לנהוג כבוד בדין שנאמר "ואצוה אתכם" - זו אזהרה לציבור שתהיה אימת הדין עליהם". (א' ט"ו - ט"ז, הל' סנהדרין כ"ה ג, האחרונים דנו ובארו מחלוקתם זו)

הימים היו ימי תור הזהב של קהילת סלוניקי, פריחה ושגשוג רוחני וגשמי. באותן השנים אנוסים רבים הגיעו מספרד פורטוגל ואיטליה לעיר סלוניקי, וחזרו בה בגלוי ליהדות. אנוסים אלו הביאו עימם ידע, מרץ וכסף רב, אבל גם אורח חיים ומנהגים שהפרו את השלווה והמשמעת ששררה בעיר, וכך נפרצה אט אט חומת האחדות בעיר.

הגולים הקימו קהילות חדשות, כל קהילה הקימה לעצמה בית דין, בית כנסת, חברות צדקה ועוד, וככלל השלום שרר ביניהם. עד שנת ש"א, בה הגיע לסלוניקי הגביר ברוך, בשל היותו עשיר תקיף ושאפתן, הפך למנהיגם של השתלטנים ומחרחרי הריב, היה נוגש את בני עדתו, ולא חדל מלהעליל עלילות על מתנגדיו. כך החלה מריבה קשה בקהילת יוצאי פורטוגל ותוך זמן קצר היא נפרדה לשנים - "קהל ישן" ו"קהל חדש".

דבר המחלוקת הגיע עד לעיר קושטא, בירת האימפריה התורכית, אל רבי משה המון, שהיה רופאו האישי של הסולטן, ועמד תמיד לעזרת בני עמו. הוא הורה לרבי סלוניקי שיקראו אליהם את הגביר ברוך, ויצוו עליו בשמו להתמתן...

ברוך וסיעתו זלזלו בפנייתו של רבי משה המון, והמשיכו במעלליהם נגד רבי העיר ובראשם הגאון המהר"י בן לב.

שני הצדדים שלחו משלחות לקושטא. בעקבות שמיעת דברי המשלחות כעס מאד רבי משה והביא את הענין לפני ראשי השלטון. הוזיר רוסטם פחה הורה למושל סלוניקי לאסור את הגביר ברוך ולהביאו במהירות לקושטא. ואכן כך נעשה - ברוך הובא כבול בשלשלאות, וגורלו היה נתון בין חיים למוות.

לאחר שברוך הבטיח בהן צדק שיחדל מתכניו וממריבותיו, וכי מעכשיו הוא לא ייטפל ולא יציק לאיש, ריחם עליו רבי משה ודאג לשחררו מבית הסוהר.

אך ברוך לא עמד בדיבורו, ומיד עם חזרתו לסלוניקי המשיך במריבותיו כמקדם. התסיסה בעיר הלכה וגברה, הריב הלך והתלהט, עד אותו יום שני נורא, ג' אב שנת ש"ה...

באותו יום פגש הגביר ברוך את המהר"י בן לב ברחובה של עיר, מול חנותו של הרוקח אברהם קאטלן, החל מחרף ומבזה אותו, עד שלבסוף סטר לו על לחיו...

על אף שהמקרה ארע בשוק - "קן באזאר" ההומה אנשים רבים, לא נמצא אפילו יהודי אחד שהיה בו העוז למחות על המעשה המחריד...

המהר"י בן לב לא השיב לחירופים ולגידופים ושתק, רק לאחר שהיכה קרע את בגדיו, וצעק במר נפשו: "שומו שמים על זאת!!!"

בערבו של אותו יום, אור לד' אב, הבחין הרוקח אברהם קאטלן בעכבר מתרוצץ בחנותו. החל רודף אחריו כשאבוקה בידו, תוך כדי ריצתו נשמטה האבוקה מידו ונפלה על גבי ערימת נייר. האש התלקחה והתפשטה בחנות, וממנה אל השוק והשכונות הסמוכות, כל המאמצים לכבותה עלו בתוהו.

מאות יהודים ואלפי בתים נשרפו בשריפה זו, שכילתה רובעים שלמים בעיר סלוניקי, שכאמור החלה מאותו המקום בו ביזו את רבינו המהר"י בן לב. אולם רשעים אפילו על פתחי גיהנום לא חוזרים בהם, ואפילו עונש נורא משמים זה לא הביא להרגעת הרוחות.

כעבור זמן עבר המהר"י בן לב לגור בקושטא, שם נתעלה ושמו נודע ונזכר בכל תפוצות ישראל כאחד מגדולי הדורות. ואילו שמו של הגביר ברוך נותר חקוק לדראון עולם. ("זכרון סלוניקי")

liberman ושותפיו - שבכל דור ודור עומדים לכלותינו,

מי במריצה, מי בריצה ומי בדיצה... והקב"ה יצילנו מידם!

"ה' מעון אתה היית לנו בדור ודור!"

אמר הגאון רבי יצחק בלזר: בתפילות תחנון אנו אומרים "נחשבנו כצאן כטבח יובל", יש להבין מה ההשוואה הזו?

הנה במהלך מלחמה בין אויבים הורגים הצדדים זה בזה. ההרג נחשב גם בעיני ההורגים כאילו שנובע מצורכי המלחמה ולא כענין של לכתחילה. לעומת זאת כשמובילים שה לשחיטה מתייחסים לכך כדבר של לכתחילה, שהרי לכך השה נוצר.

על זה אנו מבכים שלא זו בלבד שהגויים טובחים בנו, אלא מתייחסים כאילו לכך נועדנו! (שביבי חכמה ומוסר מהגה"צ רבי דב יפה עה"ת)

יורב בבת יהודה תאניה ואניה - צער ויללה. אמר התרגום: זאסגי בכנישתא דבת יהודה אבילותא ואנינותא.

קושיה מפורסמת היא, הרי אנינות קודמת לאבלות, אנינות היא כל זמן שהמת לא נקבר, ואילו אבלות היא לאחר הקבורה, אם כן היה לפרש להיפך, 'אנינותא ואבילותא' ולמה הקדים אבלות?

ביאר הגאון מו"ה צבי הירש מו"ץ קהילת וילנה: האונן אינו צריך לנהוג מנהגי אבלות, מותר בנעילת הסנדל ואין צריך לשבת על הארץ, ודווקא האבל צריך לנהוג אבלות. הטעם לזה, כי האונן שמתו לפניו אינו צריך לעשות מעשים שיזכירו לו את צערו, שהרי המת מונח לפניו ובוודאי יתאבל עליו. אבל לאחר שנקבר המת ונתעלם מעיניו, צריך האבל לנהוג מנהגים חיצוניים של צער, כדי לעורר את צערו הפנימי, שלא יסיח דעת מהאבלות.

כן הדבר לגבי אבלות ציון, בעת החורבן היינו ממש כאוננים, שבת המקדש נשרף לעינינו ורבים נהרגו, נשרפו ונשבו. אך ברבות השנים נעשה החורבן אצלנו כאבלות ישנה.

לכן צריכים אנו לנהוג מנהגי אבלות, כדי שלא נשכח את ציון וירושלים, את המקדש והמזבח, העבודה והשכינה.

אמנם, כאשר ישראל אינם מצטערים ומתאבלים על החורבן, מעורר הקב"ה עליהם צרות וגזירות חדשות, שעל ידי זה שוב רואים הם בעיניהם את גודל חורבן הבית וחוזרים לבחינת 'אוננים' וליבם מלא צער ויגון על הגלות הנוראה.

וזה דבר בדוק, כאשר עברו על עם ישראל שנים בהשקט ובמנוחה, ודימו כי כבר מצאו מנוח בגויים, וקצתם החלו להסיח דעתם מציון וירושלים, אז הנה פתאום התנשאו עליהם שוד ושבר, גזירות רעות וצרות. ימי השמד, גירוש ספרד וצרפת ואנגליה, גזירות רומניה ומרוקו, וזה משום שהקב"ה רוצה שבכל ימי הגלות לא נסיח דעתנו מהאבלות ולא נשכח את ירושלים וציון, לזה הוא מעורר אותנו תמיד על זה על ידי אנינות חדשה. זאת היא כונת התרגום 'אבילותא ואנינותא', בכל ימי הגלות כאשר החורבן אצלנו במצב של אבלות, הקב"ה מחדש עלינו 'אנינותא', וכן חוזר חלילה, עד שישלח לנו הגואל צדק במהרה. ('קהלת יצחק' פר' דברים פרחי ניסן עמ' ע"א-ב, הג"ר יצחק רייטברד היה רב ודרשן בוילנה)

כמסופר (כתובות סב.) שפעם הלכו יהודי וגוי בדרך יחדיו, ולא הצליח הגוי ללכת בקצב המהיר של היהודי, מה עשה - הזכיר לו את חורבן בית המקדש, כדי לגרום לו להיאנח ועל ידי זה יחלש גופו, ואכן היהודי בהיזכרו בחורבן נפל ונאנח עמוקות.

אע"פ כן כשהמשיכו בדרכם, שוב לא הצליח הגוי להשיגו, שאל אותו הגוי: 'וכי לא אמרתם שאנחה שוברת חצי גופו של אדם?!' השיבו היהודי שזה דווקא על שמועות קשות חדשות, אבל בצרה שהורגלנו אנו למודים ואיננו נחלשים כל כך. ('שמחת שלמה' דברים)

הגאון רבי חיים יוסף יעקובוביץ, בערוב ימיו הלך לטייל, לחזק כוחו עם בתו, הרבנית ארלנגר. התיישבו לנוח על אחת האבנים בשולי הדרך בהרי ירושלים. לפתע החלו עיניו זולגות דמעות.

"אבא מה כואב לך?" שאלה בדאגה "אתה מרגיש לא טוב?" "אני מרגיש בסדר, אבל את רואה את האבן הזאת, אני נזכר בגלות, כשיצאו בני ישראל מירושלים לגלות עברו בדרך הזאת." "נר לשולחן שבת" - סיפר הבן, הגאון רבי יצחק יחיאל יעקובוביץ זצ"ל יש"כ לידידי הרה"ג י"א)

מעשה באדם שהיה נוהג בעצמו, כשהיה אחד מבני העיר אבל היה חוזר לביתו בלא מנעלים להצטער עם האבל. היה אותו היום שמת בו יום שנתקבצו כל הקהילות לאותה העיר, יום תשעה באב היה, והלכו הכל יחפים. הראה הקב"ה שהטוב והישר בעיניו עשה אע"פ שלא הוצרך לעשות!

ללמדנו: תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, יצטער עם המצטערים, ישמח עם השמחים ודבר בעיתו מה טוב! ("עילוי חסידים")

במקום שדרים בין הגויים לא יחלוץ נעליו כי אם ברחוב היהודים, וכן נהגו.

כתב אבי העזרי, נראה שבזמן הזה שאנו בין הגויים אין לחלוץ מנעליו אלא שנכנס ברחוב היהודים או בבית ישראל. (טור תקנ"ד)

שהיו מלעיגים על היהודים שהולכים יחפים. ורבי ירוחם קבע שקולא גדולה היא. ולענין מעשה אין להקל בדבר. ("ב"י שם ועיין ח"א") אבל ה"דרכי משה" פסק שאינו נראה לדחות דברי הגאונים הללו - אבי העזרי, רבי מאיר מאנגליה מפי רבי שמשון והגהות מרדכי מפני סברא בעלמא וכדאי הם לסמוך עליהם, ואע"פ שכתב רבינו ירוחם שהוא קולא גדולה, מכל מקום לבו לא מלאו לחלוק עליהם, ולא כ"בית יוסף" שדחה דבריהם בקש. (שם)

טוב שישים חול בנעליו. (עט"ז) אם יש חשש הקפדה מהשר. (דרישה יו"ד שפ"ב)

הולכים לבית הקברות ... ואם אי אפשר לו לילך יחף, כגון, מי שגר בין הנוצרים, יחליף על כל פנים נעליו, של ימין לשמאל ושמאל לימין, ולפחות בבואו לבית הקברות יחלצם. (נוהג כצאן יוסף)

אין חולצין מנעלים בבית הקברות עד שיהיה בבית, שלא ירגישו בזה האומות. (הלכות אבלות כלבו) משום רשעת הגויים. ("ב"ח יו"ד שפ"ב) מהב"ח נראה שהיתה זו סכנה ללכת יחפים, כאשר הגויים ראו יהודי הולך יחף, ידעו שזהו יום ט' באב, היו מניחים לפניו שברי זכוכית וברזלים. ואילו ה"בית יוסף" מציין שהיו רק מלעיגים על היהודים.

מין הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך: לכאורה היתר זה אינו נוהג בזמננו, שאפשר לנעול נעליים המותרות שהן טובות כמו של עור. (עפ"י 'מנחת שלמה' קמא ז"א כ"ה ח' שדן בענין אבל וילדת ועיין 'הליכות שלמה')

לשבת חזון: דרשת הרבי מקלויזנבורג

זקני הקדוש מצאנו זיע"א - ה"דברי חיים" היה פעם בעיר פסט בימי בין המצרים. לקראת "שבת חזון", אנשי העיר שידעו את רום ערך גדולתו, ביקשו ממנו שיבוא להתפלל בבית מדרשם. קודם התפילה הזהיר זקני הקדוש את החסידים שהתלוו אליו שלא ישנו מאומה מנוסח ומנהגי אשכנז הנהוגים בעיר ב"שבת חזון", אלא יתפללו כמנהג המקום מימים ימימה.

כן היה, החסידים התפללו יחד עם בני העיר שהגיעו לבושים בבגדי חול. כל התפילות והמנהגים היו בנוסח אשכנז בלי שום שינוי, אפילו את 'לכה דודי' אמרו בניגון של 'אלי ציון ועריה' כמו שנהוג שם, בזה הוכרחו החסידים להתאפק בכל כוחותיהם שלא לשנות ממנהג המקום, כי הרי בצאנז, ואצל עוד צדיקים ידוע ששבתות בין המצרים היו בשמחה ובחדווה כי הן גבוהות ונעלות משאר שבתות השנה, וכנגד מנהג זה כבר צווחו רבותינו. קהל החסידים ראו כן תמהו והשתוקקו לשמוע את דעת זקני מה יאמר על נוסח התפילה ששמעו ועל מנהגי אשכנז שראה. (כגון, אחרי התפילה ניגש החזן וקידש על היין כמנהג אשכנז).

בגמור התפילה, כשאמר זקני הקדוש 'גוט שבת', התבטא שלחכמי אשכנז הקדושים היה את כל התורה בקבלה וכל תנועותיהם ומנהגיהם מיוסדים על פי הקבלה.

דברים הללו אמר אף שהיו שכתבו נגד מנהגי אשכנז אלו, כי זו היתה דרכה ומשנתה של חסידות צאנז, לדעת שאלו ואלו דברי אלקים חיים, שיש הרבה דרכים לעבודת ה' על פי קבלה והסוד, ובקבלה גופא יש קבלת האר"י ויש קבלת הרמ"ק, כולם יסודתם בהררי קודש - עובדים את ה' על פי דרכם ומקור מחצבתם!

(שפע חיים" חומש רש"י רפ"ג ועיין שו"ת "דברי יציב" או"ח רמ"א)